

מתפקידו בתחום הפיקוח על הבנקים ועל מוסדות פיננסיים אחרים.

בנק ישראל עוסק בנושאים השונים הקשורים ליציבות הפיננסית, שנזכרו לעיל, לרבות פיקוח על הבנקים. בדומה לבנקים מרכזיים אחרים, הוקם

בבנק ישראל, ביוני 2003, גוף נפרד - "תחום היציבות הפיננסית" - שתפקידו לקדם את יציבות המערכת הפיננסית בישראל בכללותה. זאת, בין היתר, באמצעות איסוף נתונים ומידע על המערכת, פיתוח שיטות ניתוח, מעקב וניתוח אינטגרטיבי של מצב המערכת וההתפתחויות בה,

גיבוש הערכה לגבי האיומים על היציבות, מתן המלצות לרשויות בדבר צעדי מנע (רפורמות והתאמות במדיניות

לשם חיזוק התשתית והעמידות של המערכת), צעדי תגובה (לבלימת התפשטות זעזועים ולניהול משברים) והפצת ידע בנושא. כל זאת תוך שיתוף פעולה עם גורמים אחרים העוסקים בנושא בבנק ומחוץ לו. כמקובל בבנקים מרכזיים רבים, "תחום היציבות הפיננסית" מפרסם דוח שנתי על היציבות הפיננסית. הדוח הראשון, ובו ניתוח של ההתפתחויות בשנת 2003, וכן הסברים רחבים על היציבות הפיננסית ושמירתה התפרסם אשתקד, והדוח ל-2004 עתיד להתפרסם בסוף מאי השנה. (ניתן למצוא את הדוחות גם באתר

מידת יציבותה של המערכת הפיננסית נקבעת על פי שני סוגי גורמים: האחד - רמת האיומים עליה מהסביבה העולמית והמקומית שהיא פועלת בה; השני - מידת עמידותה של המערכת.

האינטרנט של הבנק (www.bankisrael.gov.il).

מהי מסלקה תוך-יומית ומי צריך אותה?

צבי אורבך – חשב הבנק

בנקים מרכזיים שואפים לחזק את היציבות הפיננסית, ולכן הם פועלים לקידום הבטיחות, האמינות והיעילות של מערכות התשלומים והסליקה ונוקטים אמצעים להפחתת הסיכונים הכרוכים בסליקה, בעיקר הסיכון המערכתי וסיכוני הנזילות והאשראי.

גידול חשיבותו של תחום זה הניע מוסדות כספיים בין-לאומיים לטפל בו בשנים האחרונות. הבנק הבין-לאומי לסליקה (הבנק של הבנקים המרכזיים) קבע עקרונות למערכות תשלומים וסליקה שעל המדינות לשאוף לעמוד בהם. קרן

מערכות התשלומים והסליקה הן חלק חיוני של התשתית הכלכלית והפיננסית של המשק, ותפקודן היעיל תורם להתפתחות משקים מודרניים וליציבותם הפיננסית.

המטבע הבין-לאומית ערכה סקרים שבהם נבחנה עמידת מערכות התשלומים במדינות שונות בעקרונות אלה, והבנק העולמי מסייע למדינות רבות, בעיקר

מערכות התשלומים והסליקה הן חלק חיוני של התשתית הכלכלית והפיננסית של המשק, ותפקודן היעיל תורם להתפתחות משקים מודרניים וליציבותם הפיננסית. מערכות תשלומים וסליקה שאינן אמינות דיין עלולות לחשוף את המשתמשים בהן לסיכונים

ואף להעביר סיכונים כאלה ממערכת כלכלית אחת לאחרת עד כדי התפתחות "סיכון מערכתית", העלול להביא את המשק כולו עד משבר. גידול הפעילות הפיננסית, המאפיין משקים רבים בעולם, וגידול היקפי התשלומים בשוקי ההון הבין-לאומיים העצימו את

חשיבותן של מערכות אלו. חיזוקן ושדרוגן עשוי למנוע או לצמצם את האפשרות של משברים פיננסיים.

מתפתחות, בהקמת מערכות תשלומים וסליקה מודרניות.

שינויים טכנולוגיים מהירים שחלו במערך התקשורת והמיחשוב מאז תחילת שנות השמונים, גידול הפעילות הפיננסית ותהליכי הגלובליזציה הכלכלית הניעו בנקים מרכזיים להעמיק את מעורבותם במערכות התשלומים והסליקה, וכן ליזום ולבצע רפורמות בתחום זה. מערכות התשלומים והסליקה העיקריות מופעלות, ברוב המדינות, על ידי הבנק המרכזי, ובאלה שבהן הוא מופעל על ידי המגזר הפרטי הפיקוח וההכוונה הם של הבנק המרכזי.

מסקר הערכה של קרן המטבע הבין-לאומית לגבי ישראל באוגוסט 2001 עולה כי מערכות התשלומים והסליקה בארץ אינן עומדות בחלק מהעקרונות הבין-

לאומיים שנקבעו, ולכן החל בנק ישראל ברפורמה מקיפה של מערכות אלו. הרפורמה נחלקת לשני חלקים: התאמתן של מערכות התשלומים והסליקה הקיימות לתקנים הבין-

לאומיים העכשוויים והקמת מערכת סליקה חדשה הפועלת כמסלקה תוך-יומית¹, כלומר כמסלקה שבה כל התשלומים מתבצעים בזמן אמת.

כיום תשלומים מתבצעים באמצעות שקים ובאמצעות העברות אלקטרוניות הנעשות על ידי "מרכז סליקה בנקאית" (מס"ב), שהוא גוף הסולק הוראות תשלום הניתנות בצורה אלקטרונית. רק כעבור יום עד יומיים, ולעיתים אפילו יותר, התשלומים באמצעים אלו נחשבים לסופיים, כלומר אינם נתנים לביטול. לעומת זאת, במסלקה התוך-יומית התשלומים מתבצעים בזמן אמת, הם סופיים מייד, ורמת אמינותם גבוהה. אדם (או פירמה) שירצה להעביר סכום כסף לזולתו, יבקש מסניף הבנק שלו להעביר את הסכום מחשבונו, לחשבון המוטב, וההעברה תבוצע מייד; זאת בתנאי שלמשלם יש יתרה מספקת בחשבונו ואם אין לו יתרה מספקת - בתנאי שהבנק

¹ Real Time Gross Settlement – RTGS

מוכן להעמיד לו אשראי לביצוע התשלום. משבוצע התשלום תודיע על כך המסלקה התוך-יומית לשני הצדדים, והפעולה תהיה סופית ובלתי ניתנת לביטול, כך ששני הצדדים יהיו בטוחים בביצועה. לדוגמה, במקרה של מכירת מכונית, יוכל המוכר, בתוך דקות ספורות, להיות בטוח שהקונה שילם את תמורת המכונית, ולא יהיה צורך בתשלום מזומן או בשק בנקאי כדי להבטיח שהקונה לא יקח את המכונית בלי לשלם את תמורתה.

המסלקה התוך-יומית מבצעת פעולות תשלום במהלך היום, ולכן הבנקים ובנק ישראל יצטרכו לעקוב במשך היום אחר מצב היתרות של הבנקים בכל רגע. אם לבנק מסוים לא תהיינה יתרות מספיקות, המסלקה התוך-יומית לא תבצע תשלומים המתקבלים

מהלקוחות של אותו בנק, גם אם ללקוח עצמו יש יתרה מספקת. כדי לצמצם עד כמה שאפשר מצבים כאלה, יספק בנק ישראל לבנקים אשראי במהלך היום – "אשראי תוך-יומית" - והבנקים יצטרכו לפרוע אותו בסוף היום.

לעומת היתרונות הבולטים שבביצוע תשלומים באמצעות המסלקה התוך-יומית כרוכות עלויות בפעילותם של עובדי הבנקים בהעברת מסרים בין הבנק למסלקה התוך-יומית ובביצוע של פעולות במסלקה התוך-יומית עצמה. מסיבות אלו, תשלומים המבוצעים באמצעות המסלקה התוך-יומית יחייבו תשלום עמלות לבנקים. (גם היום משלמים עמלות על העברות בין-בנקאיות). לכן סביר להניח, כי רק תשלומים בסכומים גבוהים ותשלומים דחופים יבוצעו באמצעות המסלקה התוך-יומית. צפוי גם כי תשלומים שערכם הכספי נמוך ימשיכו להיעשות באמצעים המסורתיים - כרטיסי אשראי, שקים, הוראות קבע ומזומן. אנו צופים שמבחינת מספר התשלומים, רוב התשלומים ימשיכו להתבצע באמצעים אלו, ואילו במסלקה התוך-יומית יבוצעו תשלומים מעטים

במסלקה התוך-יומית התשלומים מתבצעים בזמן אמת, הם סופיים מייד, ורמת אמינותם גבוהה.

יחסית. אולם מבחינת ההיקף הכספי, חלק הארי של הסכומים ישולם באמצעות המסלקה התוך-יומית. נוסף על ביצוע תשלומים בודדים בין אנשים לחברות, תשמש המסלקה התוך-יומית כ"מסלקה של המסלקות" – כלומר של מסלקת השקים, המסלקה לתשלומים אלקטרוניים (מס"ב) ומסלקת הבורסה לניירות ערך. מסלקות אלו ישלחו אליה את התוצאות הכספיות נטו של כל התשלומים המתבצעים בהן, וכך יקבלו התשלומים גושפנקה סופית. באותה עת תופסק הסליקה במטבע מקומי בהנהלת החשבונות המרכזית של בנק ישראל, שהיא כיום הסולק הסופי של מערכות התשלומים בארץ. הגורמים שיוורשו להשתמש ישירות במסלקה

התוך-יומית יהיו הבנקים המסחריים, המסלקות, בנק הדואר ובנק ישראל. בנקים שלא ישתמשו ישירות במערכת יוכלו להשתמש בשירותי סליקה שייתנו להם הבנקים המסחריים האחרים, והממשלה תבצע תשלומים באמצעות בנק ישראל.

המעורבות של בנק ישראל בתפעול מערכת זו תתבטא -

- בהפעלת המסלקה התוך-יומית.
- בהספקת אשראי תוך-יומי לבנקים המסחריים כנגד ביטחונות.
- בהפעלת קישור ישיר בין המסלקה התוך-יומית לבין המערכות השונות בבנק ישראל, היוזמות תנועות לחשבונות הבנקים במטבע מקומי.

על הנפקת כסף וסימני ביטחון

מוטי פיינ – הממונה על מחלקת המטבע

תמונות המשקפות נושאים כלליים מתחומי המדע, הטבע, האמנות ועוד.

2. בנק ישראל בוחר מעצב במכרז, ומנחה אותו בדבר היסודות שמן ההכרח כי יופיעו על המטבע או השטר: הערך הנקוב, שנת ההטבעה, סימני הביטחון נגד זיופים ועוד.

3. הוועדה בוחרת באחת מהצעות העיצוב ומעירה את הערותיה באשר לעיצוב, והאמן מתקן את העיצוב בהתאם להן.

4. הנגיד מאשר את העיצוב ומביא אותו לאישור המועצה המייעצת של בנק ישראל ושר האוצר.

5. לכל עריך של מעה נקבע סוג אסימון, המקיים תכונות מסוימות שיאפיינו אותו, כגון סוג הנתך והאפיונים המתכתיים. האסימונים מוזמנים מבתי חרושת על ידי המיטבעה שנבחרה, לפי המיפרט הנדרש - הגודל, העובי, התכונות המתכתיות וכו'. התכונות המתכתיות חשובות, במיוחד כדי למנוע החדרת גופים זרים או מטבעות מזויפים למכונות ממכר.

6. בית דפוס או מיטבעה נבחרים במכרז. בית הדפוס מכין גלופות של השטרות; המיטבעה מכינה

הסמכות הבלעדית להוציא שטרות, מעות ומטבעות זיכרון נתונה על פי החוק בידי בנק ישראל, והנפקת הכסף היא מתפקידו החשובים של הבנק.

בנק ישראל מופקד גם על האספקה הסדירה של המעות והשטרות ועל תקינות מערכת המטבע, ומפקח על איכות הכסף ואמינותו.

מחלקת המטבע מתכננת את סולם העריכים של השטרות והמעות כך שהוא יאפשר לציבור לבצע ביעילות עסקאות במזומנים וימזער את עלות הנפקה. כמו כן המחלקה אחראית לעיצוב השטרות והמעות (המידות, התכונות הפיזיות, התכנים והמוטיבים סימני הביטחון ועוד). אלה נבחרים בהמלצת "הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון" ועדה ציבורית הממונה על ידי הנגיד, ובין חבריה אנשי אקדמיה, אמנים, אנשי ציבור ותקשורת.

נתאר את התהליך ששטר או מטבע חדש עובר מרגע ההחלטה להנפיקו:

1. מחלקת המטבע מביאה בפני הוועדה מספר נושאים לשטר או למטבע, והוועדה בוחרת באחד מהם. על השטרות נהוג להדפיס דיוקנאות של אישי ציבור ידועים ואישים מפורסמים בתחום התרבות, או